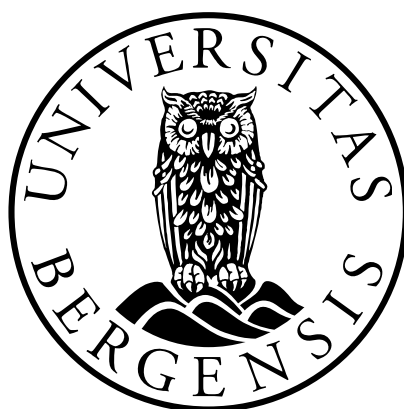

Oppreisningserstatning etter skadeserstatningsloven § 3-5

Hvem kan være ansvarssubjekt?

Kandidatnummer: 160

Antall ord: 12001

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. desember 2019

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
1.1 Oppgavens tema	3
1.2 Avgrensning av oppgaven	4
2. Skadeserstatningsloven § 3-5 historiske utvikling og hensynene bak paragrafen	5
2.1 Kort om historisk utvikling skadeserstatningsloven § 3-5	5
2.2 Hensynene bak oppreisningserstatning	6
3. Kort om vilkårene for oppreisning etter skadeserstatningsloven § 3-5	8
3.1 Kvalifisert skyld	8
3.1.1 Bevisproblemet	10
3.2 Skade tilfellene	11
3.3 Den krenkede part	12
3.4 Årsakskrav	13
4. Ansvarssubjektet	14
4.1 Ordlyden	14
4.1.1 Organansvaret	15
4.1.2 Oppreisning ved konvensjonskrenkelser	19
4.1.3 Solidaritetsansvar	23
4.2 Ansvar i visse særlige forhold.	26
4.2.1 «Sinnssyke» som ansvarssubjekt	26
4.2.2 Barn og ungdom som ansvarssubjekt	29
4.3 Sammendrag av gjeldende rett	37

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema

Det overordnede temaet for oppgaven er oppreisningserstatning etter lov 13 juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skadeserstatningsloven)¹ § 3-5. Hovedproblemstillingen for oppgaven er hvem som kan ansees som ansvarssubjekt for oppreisningserstatning etter skl. § 3-5.

Erstatningsretten er i konstant endring. Erstatningsrettslige spørsmål som tidligere ikke har vært oppe for avgjørelse i Høyesterett kommer for retten. De avgjørelsene som retten gjør kan føre til at spørsmål som tidligere kun har vært oppe for diskusjon i juridisk teori, får et bekræftende eller avkreftende svar. Et eksempel på dette er spørsmålet om barn under 18 år kan være ansvarssubjekter etter skl. § 3-5.² Dette spørsmålet ble reist for Høyesterett i HR-2018-1014-A.³

I 2014 valgte lovgiver og grunnlovsfeste menneskerettighetene.⁴ Det fremgår av lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov⁵ § 92⁶ at staten har et sikringsansvar for menneskerettigheter i Norge. I forarbeidene til denne grunnlovsforankringen vises det til at krenkelser av menneskerettigheter klart kan føre til økonomisk tap, men også at det kan oppstå spørsmål om oppreisning for ikke-økonomisk tap.⁷ Om skl. § 3-5 kan hjemle et oppreisningskrav for krenkelse av menneskerettigheter vil drøftes i denne oppgaven.

Det oppgaven vil forsøke å svare på er hvem som etter gjeldende rett kan være ansvarssubjekter etter skl. § 3-5. Noen problemstillinger i forhold til dette er løst gjennom lovregulering, og noen gjennom rettspraksis. Det er allikevel områder hvor spørsmålet om hvem som kan være ansvarssubjekt etter skl. § 3-5 ikke er avklart. Oppgaven vil ta for seg disse problemstillingene, både avklarte og uavklarte.

¹ Videre: skl.

² Nils Nygaard, *Skade og ansvar*, Oslo 2007, s. 435.

³ Drøftes nærmere i punkt 2.1.1.2.

⁴ Jf. Dok.nr.16 (2011-2012) Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven (videre: dokument 16).

⁵ Videre: grl.

⁶ Jf. Den Europeiske menneskerettighets konvensjonen art. 1.

⁷ Dokument 16 s. 84.

I oppgaven vil det veksles mellom oppreisning og oppreisningserstatning i teksten vedrørende erstatning etter skl. § 3-5. Dette er for å variere språkbruken i oppgaven for å gjøre det lettere for leseren å lese. Personer som har sitt erstatningsansvar regulert etter skl. § 1-3 vil i denne oppgaven refereres til som «sinnsyke». Dette begrunnes i ordlyden lovgiver har valgt i bestemmelsen.⁸

1.2 Avgrensning av oppgaven

Oppgavens tema avgrenses mot særreglene om oppreisning for krenkelse av privatlivets fred i skl. § 3-6 og æreskrenkelser i skl. § 3-6 a.⁹ Oppreisningserstatning etter lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m (voldsoffererstatningsloven) § 6 vil ikke direkte behandles i oppgaven, men vil bli henvist til i sammenheng med rettspraksis.

Oppreisningserstatning etter lov 3. februar 1961 om ansvar for skade som motorvogner gjer¹⁰ § 6 står i særstilling i norsk erstatningsrett.¹¹ I Nguyen-saken¹² kom EFTA-domstolen med en uttalelse om at forsikringsselskaper er pålagt å dekke alle former for krav som oppstår på bakgrunn av bilansvaret, jf. EUs motorvogn direktiver. Dermed skal krav om oppreisningserstatning som oppstår ved bilansvar dekkes av bilforsikring.¹³

Oppreisningserstatningens størrelse og vurderingen som gjøres ved utmålingen av oppreisningserstatning etter skl. § 3-5, vil ikke drøftes i denne oppgaven.

⁸ Overskriften til skl. § 1-3 «*sinnsykes ansvar m.v.*».

⁹ Det vil vises til rettspraksis ved skl. § 3-6, hvor rettsanvendelsen retten gjør også kan anvendes ved spørsmål om oppreisningserstatning etter skl. § 3-5.

¹⁰ Videre: bal.

¹¹ Kjelland, 2017, s. 370.

¹² E-8/07.

¹³ Jf. bal. 4 andre punktum.

2 Skadeserstatningsloven § 3-5 historiske utvikling og hensynene bak paragrafen

2.1 Kort om historisk utvikling skadeserstatningsloven § 3-5

Det gjøres en kort gjennomgang av den historiske utviklingen av skl. § 3-5 for å vise hvordan oppreisningsinstituttet har utviklet seg rent lovmessig. Dette er for å vise hvordan denne overføringen av oppreisningsinstituttet til et annet rettsområde, har vært med på å utvikle tolkningen av paragrafens rekkevidde. Det har også en sammenheng med hvordan hensynene bak oppreisningserstatning har flyttet fokus, dette vil bli drøftet videre i punkt 2.2.

Skadeserstatningsloven § 3-5 ble tilføyd Skadeserstatningsloven den 25. mai 1973¹⁴.

Paragrafen var en videreføring av lov om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttæden 22. mai 1902 nr. 11 (Straffelovens Ikrafttrædelseslov) §§ 19 andre ledd og 21 andre ledd.¹⁵

Ved tidligere lovgivning som regulerte ansvar for erstatning var barn under 14 år og «sinnssyke» fritatt for ansvar.¹⁶ Unntaksvis kunne barn under 14 år og «sinnssyke» gjøres ansvarlig for erstatning hvis han hadde «Midler» og retten fant det «billigt»¹⁷ at ansvar skulle ilegges.¹⁸

Ordlyden til skl. § 3-5 ble noe endret på grunn av plassering i ny lov, men den ble flyttet uten at det var tilsiktet noen realitetsendring.¹⁹ Oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 gir den skadelidte mulighet til å fremme et krav om erstatning for ikke-økonomisk tap.²⁰ Det står i forarbeidene til paragrafen at; «*oppreisning ... kan gis selv om handlingen ikke har medført økonomisk tap*».²¹

¹⁴ Ble tilføyd ved lov 25. mai 1973 nr. 26.

¹⁵ Videre: strl.ikrl.

¹⁶ Strl.ikrl. §§ 22 og 23.

¹⁷ rimelig

¹⁸ Strl.ikrl. §§ 22 og 23.

¹⁹ Ot.prp.nr.4 (1972-1973) Om lov om endringer i erstatningslovgivningen m. m. s. 32.

²⁰ Begrepet «ikke-økonomisk tap» blir brukt synonymt «tort og svie» og «ideell skade». Skaden som skadelidte har blitt påført må ikke ha ført til et økonomisk tap. Se Morten Kjelland, *Erstatningsrett - en lærebok*, Oslo 2017 s. 367-368.

²¹ Ot.prp.nr.4 (1972-1973). s. 40.

I Stebarn-dommen, Rt. 2013 s. 805 premiss (24), uttalte førstvoterende at «Reglene om oppreisning er – i motsetning til mye av den øvrige erstatningsretten – først og fremst et resultat av lovgivning, og Høyesterett har i flere avgjørelser bygget på at et krav om oppreisning må være forankret i lov» Uttalelsen viser at et krav om oppreisningserstatning krever lovhjemmel». Oppreisning kan ikke tilkjennes på ulovfestet objektivt grunnlag.²² Krav om oppreisningserstatning som tilkjennes etter skl. § 3-5 utbetales som et engangsbeløp.

Formålet til skl. § 3-5 er i dag å kompensere for «den tort og svie» som skadevolder har påført den skadelidte i form av personskade eller krenkelse.²³ Ved skadelidtes død skal oppreisningserstatningen kompensere for «den tort og svie» som pårørende opplever ved tapet av skadelidte.²⁴

Et oppreisningskrav kan fremmes ved et sivilt søksmål, jf. lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (Tvisteloven) § 1-3 jf. §§ 2-1 første ledd bokstav a og 2-2. I praksis blir oppreisningskrav etter skl. § 3-5 første ledd bokstav b) fremmet i straffesaken mot skadevolder, jf. lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergang i straffesaker (Straffeprosessloven) § 3 jf. §§ 427 til 435.

2.2 Hensynene bak oppreisningserstatning

Bakgrunnen for denne gjennomgangen av hensynene som ligger bak oppreisningserstatning, er at der er viktige tolkningsmomenter og kan i noen situasjoner komme i konflikt. Det er dermed relevant å vise til de ulike hensynene, og hvordan de har/blir lagt vekt på ved oppreisningserstatning.

²² Sml. Rt. 2013 s. 805 premiss (31) hvor førstvoterende uttaler at lovkravet avskjærer muligheten for oppreisningserstatning på ulovfestet grunnlag.

²³ Skl. § 3-5 første ledd bokstav a) og b).

²⁴ Skl. § 3-5 tredje ledd jf. første ledd. Se punkt (skadelidtes død).

Hensynene bak oppreisningserstatning som beskrives nedenfor er hensyn som Høyesterett vektlegger når de vurderer oppreisningskrav. Fremstillingen som følger er gjort for å vise hvilke hensyn det er, og hvordan forholdet mellom disse har utviklet seg i praksis.

I norsk erstatningsrett er gjenopprettelseshensynet et hensyn som veier tungt. Den som har blitt påført en skade skal få sin tidligere stilling gjenopprettet. Gjenopprettelsen skjer ved tilkjennelse pengebeløp. Den skadelidte skal ikke få en bedre eller svakere stilling enn før skaden, så lang det er mulig. Lovgivningen innenfor erstatningsretten gjenspeiler hensynet om gjenopprettelse i form av strenge regler for unntak fra hovedregelen om full erstatning.²⁵ Et eksempel på slik fravikelse fra full erstatning, er lemping etter skl. § 5-2.

Oppreisningserstatning er en form for erstatning som skal kompensere for den «tort og svie» som skadelidte har blitt påført, jf. skl. § 3-5 første ledd. Oppreisning etter skl. § 3-5 første ledd bokstav a) og b) er en erstatning for et ikke-økonomisk tap som den skadelidte er blitt påført ved personskade eller integritetskrenkelse. Dør skadelidte som følge av handlingen til skadevolder, kan pårørende fremme krav om oppreisning etter skl. § 3-5 tredje ledd.²⁶ Ved innførelsen av oppreisningsinstituttet i norsk erstatningsrett, var pønalt og preventiv funksjonen de primære hensynene.²⁷ Oppreisningserstatningen var ment som en «straff»²⁸. Skadevolder skulle «straffes» med et oppreisningskrav. Det har sammenheng med at ved innføring av tidligere lovgivning hadde reglene en sterk tilknytning til strafferetten, jf. Strl.ikrl. §§ 19 og 21. Den skulle også virke avskrekkende²⁹, i den forstand at andre mennesker i samfunnet og skadevolder ikke skulle begå de samme skadene/krenkelsene.³⁰

²⁵ Kjelland 2017, s 50.

²⁶ Se punkt 2.4.2 ved skadelidtes død.

²⁷ Hensynene og formålet bak oppreisningserstatning er sammensatt. Det er flere hensyn som på ulike tidspunkter er blitt vektlagt ulikt, i norsk erstatningsrett. Se Kjelland, 2017, s. 369.

²⁸ Se Rt. 2010 s. 1203 (Psykotisk person II-dommen) (premiss 38). Rettens bruk av ordet «straff». Det vises nærmere til denne domsavsigelsen i punkt 4.2.1.

²⁹ I Rt. 2006 s. 61 (Lekeapparat-dommen). Et barn hadde omkommet da et lekeapparat falt sammen, foreldrene krevde oppreisningserstatning. Førstvoterende viser i sin drøftelse av kravet at oppreisningserstatning er «preventivt og pønalt begrunnet» (premiss 17).

³⁰ Om oppreisning og erstatninger faktisk har en preventiv effekt på samfunnet som sådan er diskutert innenfor juridisk teori. Se Kjelland 2017 s. 84 og 369.

Oppreisningsansvar skulle også vise samfunnets misnøye ved den skadevoldende handlingen. Et eksempel fra rettspraksis hvor dette hensynet har blitt tillagt særlig vekt er Dreteljdommen.³¹ Retten uttalte at ansvaret for oppreisningserstatning bygger på «behovet for reaksjon og en sterk markering av det samfunnsmessig totalt uakseptable i handlingene».³²

I nyere tid har kompensasjonshensynet fått en mer fremtredende rolle ved begrunnelsen av oppreisning. Den skadelidte skal kompenseres for den skade han er blitt påført, også ved ikke-økonomisk tap.³³ Denne utviklingen kan være på bakgrunn av at reguleringen av oppreisningserstatning ble flyttet fra Straffelovens ikrafttrædelseslov og til skadeserstatningsloven. Selve oppreisningsinstituttet har blitt flyttet fra strafferettens til erstatningsrettens område. Dermed vil de grunnleggende hensynene bak erstatningsretten påvirke utviklingen av oppreisningsinstituttet og hvordan hensynene bak skal vektlegges. I Rt. 1999 s. 1363 viser retten til slektskapet som oppreisningserstatning har til strafferetten, og at den pønale og preventive funksjonen er gjeldende. Førstvoterende viser også til at oppreisningskrav skal *«først og fremst kompensere for den krenkelse som er blitt påført.»*. Hensynet om kompensasjon har fått en mer fremtredende rolle enn det pønale og preventive hensynet. Denne utviklingen vises det til i flere dommer som er avsagt i etterkant.³⁴

3. Kort om vilkårene for oppreisning etter skadeserstatningsloven § 3-5

3.1 Kvalifisert skyld

Etter ordlyden i skl. § 3-5, kreves det at skadevolder har handlet *«forsettlig eller grovt uaktsomt»*. Bestemmelsen avskjærer muligheten for oppreisning ved simpel uaktsomhet. Er

³¹ Rt. 2011 s. 531. Saken gjaldt oppreisningskrav fra flere ofre fremmet i forbindelse med straffeforfølgelsen av skadevolder på bakgrunn av handlinger begått i Bosnia-Hercegovina på 1990-tallet. Førstvoterendes uttalelse i premiss (36) *«Beskrivelsen viser at oppreisningsansvaret skiller seg fra det tradisjonelle erstatningsansvaret ved at det ikke bare bygger på behovet for reparasjon, men vel så mye har sitt grunnlag i behovet for reaksjon og en sterk markering av det samfunnsmessig totalt uakseptable i handlingene.»*.

³² Ibid premiss (36).

³³ Se Rt. 1999 s. 1363. Saken gjaldt borgerrettslige krav fremmet i sen straffesak. Tiltalte var frikjent for drap, men dømt til å betale avdødes foreldre oppreisningserstatning. Sml. s. 1378-1379.

³⁴ Sml. Rt. 2005 s. 104 premiss (34).

det unnskyldningsgrunner³⁵ for skadevolders handling er det grunnlag for at det ikke foreligge kvalifisert skyld hos skadevolder.

Skyldkravet i paragrafen, er knyttet til skadevolders utviste adferd.³⁶ Vurderingen om hvilken skyldgrad skadevolder har utvist beror på en vurdering av skadevolders handling og ikke selve skadefølgen.³⁷

Vurderingen av forsett bygger på de bevisste handlinger. Begrepet forsett innebærer at skadevolder hadde var klar over at skaden ville skje, eller at den var påregnelig som følge av hans handling.³⁸ Skadevolder utfører handlingen, selv med den kunnskapen og innsikten han har om risikoen for skade.³⁹ Handler skadevolder med forsett betegnes hans handlemåte for å være «et markert avvik fra det forsvarlige».⁴⁰

Det fremgår av rettspraksis at grov uaktsomhet «representere et markert avvik fra vanlig forsvarlig handlemåte.», jf. Rt. 1989 s. 1318 (s. 1322).⁴¹ Ved skyldvurderingen skal det blant annet drøftes risikoen som oppstår ved handlingen, om skadevolder har kunnskap om risikoen og at skaden som oppsto var påregnelig.⁴²

³⁵ Unnskyldningsgrunner som nødverge, nødrett ol.

³⁶ Kjelland, 2017, s.371.

³⁷ Se Akbari-dommen (Rt. 1999 s. 887, s. 895). Dette er en forskjell fra strafferetten hvor man skal legge til grunn ved vurderingen av grovheten til lovbruddet om den tiltalte/mistenkte har vært uaktsom med hensyn til følgen av hans handling(er), jf. strl. § 24.

³⁸ Nygaard, 2007, s. 215

³⁹ Nygaard, 2007, s. 215

⁴⁰ Se Nygaard, 2007, s. 215 hvor han sammenligner dette avviket med grov uaktsomhet.

⁴¹ Rt. 1989 s. 1318. Spørsmålet i denne saken var om en advokat hadde opptrådd grovt uaktsomt vet at han ikke sørget for at ektefellen til testator ikke fikk kunnskap om testamentet.

⁴² Jf. Kinaputt-dommen (Rt. 2004 s. 1942) premiss (33)-(41). Saken gjaldt et regresskrav for en forsikringsutbetaling. To gutter hadde forårsaket en brann ved bruk av kinaputter. Flertallet kom frem til at begge guttene hadde opptrådd grovt uaktsomt og dermed kunne det kreves regress fra deres forsikringsselskaper. Mindretallet kom frem til at bare en av guttene hadde opptrådd grovt uaktsomt og dermed kunne regress kun kreves ved hans ansvarsforsikring.

3.1.1 Bevisproblemet

Innenfor erstatningsretten bygger bevisvurderingen på en sannsynlighetsovervekt.⁴³ Retten legger til grunn det faktum som er mest sannsynlig, mer enn 50,1 %.⁴⁴ I noen tilfeller legger retten til grunn et skjerpet beviskrav, ved faktum som er svært belastende for personene som er involvert.

Et eksempel hvor Høyesterett bruker et skjerpet beviskrav ved vurderingen av ansvarsgrunnlaget er Rt. 1997 s. 864. Det var en anke av Lagmannsrettens avgjørelse om å ikke tilkjenne oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 første ledd bokstav b) for seksuelle overgrep. Tiltale A var frikjent for den strafferettslige tiltalen, og dette ble ikke anket til Høyesterett. Fornærmede B anket oppreisningsspørsmålet delvis på bakgrunn av lagmannsrettens bevisvurdering.

Førstvoterende, etter sin drøftelse av bevisførsel i erstatningssaker uttaler at *«Det må lede til at det stilles strengere krav til beviset for de handlinger som danner grunnlag for et slikt oppreisningskrav enn vanlig sannsynlighetsovervekt.»*, jf. s. 869-870. Det legges vekt på i drøftelsen at faktumet er svært belastende begge parter. *«På den annen side kan det ikke stilles så strenge krav som for å konstatere straffeskyld»*⁴⁵, førstvoterende setter her en øvre grense for hvor strengt beviskravet skal være. Det er en høyere terskel for sannsynlighet⁴⁶ ved særlig belastende faktum, men beviskravet er ikke like strengt som innenfor strafferetten. Anken fra B ble tatt til følge, og B ble tilkjent 75.000 kr i oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 første ledd bokstav b).

⁴³ Kjelland, 2017, s. 148.

⁴⁴ Tall illustrering av sannsynlighetsovervekten. Se drøftelsen til førstvoterende for flertallet i P-pille II-dommen (Rt. 1992 s. 64) s. 70.

⁴⁵ Rt. 1997 s. 864 (s. 870).

⁴⁶ En klar sannsynlighet.

3.2 Skade tilfellene

Det følger av ordlyden til skl. § 3-5 første ledd bokstav a) og b) at skadelidte kan fremme oppreisningskrav med grunnlag av to typetilfeller skade, personskade eller personkrenkelse/mislig adferd.

Den⁴⁷ som har blitt påført en realskade, kan kreve oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 første ledd bokstav a). Ordlyden tilsier en fysisk eller psykisk skade som er blitt påført skadelidte. Det er ikke et krav om en betydelig skade slik som ved menerstatning etter skl. §3-2.⁴⁸

Skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav b) gir en henvisning til opplistede straffbare krenkelser i skl. § 3-3. Det er den⁴⁹ som har blitt påført en krenkelse opplistet i skl. § 3-3⁵⁰ som kan fremme et krav om oppreisning.⁵¹ Det er ikke et krav i skl. § 3-5 at skadevolder er straffedømt for krenkelsen som er påført.⁵² Krenkelsen som er blitt påført den skadelidte, må oppfylle det objektive innholdet i straffebudet som følger av skl. § 3-3.⁵³

Illustrerende for vilkåret om krenkelse⁵⁴ etter skl. § 3-5 første ledd bokstav b) er Rt. 2015 s. 1324 Miljøarbeider-dommen. Skadelidte krevde oppreisning for krenkelse påført ved overtredelse av tidligere straffelov⁵⁵ § 200 første ledd⁵⁶. Retten kom frem til at anken ikke førte frem. Førstvoterende viser til at det kreves lovhjemmel for å tilkjenne oppreisningserstatning, jf premiss (14). Den krenkelsen som her er blitt påført skadelidte ikke

⁴⁷ Se punkt 2.4.1

⁴⁸ Nygaard, 2007, s. 168. Se også merknaden til paragrafen i Ot.prp.nr.4 (1972-1973) s. 40 «*Formuleringen tar ellers sikte på å få fram at oppreisning kan gis uten hensyn til om skadelidte vil ha krav på menerstatning, og oppreisning kan gis selv om skadelidte har fått full menerstatning*».

⁴⁹ Se punkt 2.4.1

⁵⁰ «... straffeloven §§ 222, 251, 253, 254, 257, 259, 262, 263, 266, 268 første ledd, 271, 282, 291, 294, 295, 296, 299, 302, 304, 312, 313, 314, 327 eller 330.»

⁵¹ Nygaard, 2007, s. 169

⁵² Nygaard, 2007, s. 169.

⁵³ Sml. Rt. 1986 s. 468 (s. 470).

⁵⁴ Se uttalelsen i Ot.prp.nr.20 (1991-1992) om endringer i straffeloven og skadeserstatningsloven m.m s. 42 «*fysiske smerter, angst og psykisk lidelse, plager og ulemper ellers, lengre sykehusopphold, hindring i normal livsførsel mm. Skade som ikke er varig, eller ikke betydelig, eller ikke er av medisinsk art, kan gå under oppreisningsregelen*».

⁵⁵ Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (nå opphevet).

⁵⁶ I dagens lovgivning er følger dette straffebudet etter lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven) §297. Loven blir videre forkortet til strl.

er hjemmel for oppreisning etter skl. § 3-5 første ledd bokstav b), jf. premiss (17). Den skadelidte må dermed ha blitt påført en skade etter skl. § 3-5 første ledd bokstav a) for å kunne tilkjennes oppreisning. Og etter sakens faktum er skadelidte ikke blitt påført noen «skade», jf. premiss (15).

Ved skadelidtes død, kan personer som er innenfor den vernede kretsen⁵⁷ etter skl. 3-5 tredje ledd fremme et krav om oppreisningserstatning.

3.3 Den krenkede part

Hvem som kan fremme et krav om og tilkjennes oppreisning er en avgrenset gruppe. Ordlyden i skl. § 3-5 første og tredje ledd gir uttømmende liste av hvem som rettmessig kan fremme et krav om oppreisningserstatning.

Det er den som har blitt påført en personskade eller krenkelse kan fremme et krav om og tilkjennes oppreisningserstatning. Dette fremgår av ordlyden «den fornærmede» i skl. § 3-5 første ledd.

Hvis «den fornærmede» dør som følge av skadeforvoldelsen fra skadevolder, så kan nærstående fremme et krav om oppreisning etter skl. § 3-5 tredje ledd. Lovgiver har her valgt å liste opp de personene som kan fremme et oppreisningskrav; «ektefelle, samboer, barn eller foreldre». Alle personene som faller inn under denne ordlyden, i forhold til avdød fornærmet, kan fremme et krav om og tilkjennes oppreisningserstatning.

Kretsen av personer som lovgiver har valgt å liste opp er uttømmende.⁵⁸

⁵⁷ Jf. ordlyden «*avdødes ektefelle, samboer, barn eller foreldre*».

⁵⁸ Se Ot.prp.nr.33 (1993-1994) om lov om endringer i straffeprosessloven mv (styrking av kriminalofres stilling) s. 50 hvor lovgiver la til ordlyden «samboer» til gruppen av nærstående til avdøde fornærmet.

Med avdødes «barn», menes det biologiske og adoptivbarn jf. lov 2017 16. april nr. 48 om adopsjon § 13. I Stebarn-dommen (Rt. 2013 s. 805) kom spørsmålet opp for Høyesterett om stebarn også kunne tilkjennes oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 tredje ledd⁵⁹. Retten finner det slik at lovgiver har vært bevisst på ordlyden i paragrafen, hvem som kan kreve oppreisning, og vektlegger at oppreisning krever forankring i lov jf. premiss (24). Dermed faller ikke stebarn under ordlyden «barn» i skl. § 3-5 tredje ledd. Denne tolkningen er lagt til grunn i juridisk teori ved fosterbarn.⁶⁰

3.4 Årsakskrav

Ved bruk av ordlyden «voldt skade» og «voldt en annens død» i skl. § 3-5 har lovgiver oppstilt et krav om årsakssammenheng mellom handlingen og skaden.

Betingelselæren ble slått fast som hovedregel for årsakssammenheng innenfor norsk erstatningsrett i P-pille II-dommen⁶¹. Denne saken gikk ut på at en kvinne hadde fått arteriell trombose som følge av bruk av en p-pille. Spørsmålet var om produsenten av p-pillen kunne gjøres ansvarlig for skaden etter produktansvaret. I denne saken var det et særdeles sammensatt årsaksbildet hvor kvinnen hadde en medfødt misdannelse som førte til økt fare for slag, og hun hadde hatt en infeksjon. Andre faktorer som retten vurderte var alkoholinntak, røyking og mulig nakketraume som kvinnen hadde fått.

Førstvoterende formulerer betingelselæren som; «Årsakskravet mellom en handling eller unnlatelse og en skade er vanligvis oppfylt dersom skaden ikke ville ha skjedd om handlingen eller unnlatelsen tenkes borte. Handlingen eller unnlatelsen er da en nødvendig betingelse for at skaden inntreffer. I den årsakskjede som leder frem til en skade, kan det – når årsakskravet stilles på denne måte – foreligge flere årsaker og dermed også flere mulige erstatningsbetingende forhold».⁶². Handlingen er en nødvendig årsak for at skaden oppstår.

⁵⁹ I tidligere lovgivning andre ledd.

⁶⁰ Se Kjelland, 2017, s. 370.

⁶¹ Rt. 1992 s. 64 (dissens 3-2).

⁶² Rt. 1992 s. 64 s. 69.

4. Ansvarssubjektet

4.1 Ordlyden

Ansvarssubjektet for oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 er uttrykt med ordlyden «*Den som*». ⁶³ Spørsmålet er hvem er det som kan være ansvarlig for den skaden eller krenkelsen som er blitt påført. En normal språklig forståelse av ordlyden er at det er den som utfører handlingen som fører til skade hos fornærmede, som er ansvarlig for oppreisning. Denne forståelsen av ordlyden er lagt til grunn i både rettspraksis og juridisk teori. ⁶⁴

Etter hovedregelen ⁶⁵ dekker ikke ansvarsforsikringer krav om oppreisningserstatning. ⁶⁶

I forarbeidene til bestemmelsen har lovgiver uttalt, som nevnt innledningsvis i oppgaven, at det ikke var tilsiktet noen realitets endringer ved overføringen til skadeserstatningsloven. ⁶⁷ Det er den personen som volder skaden som er ansvarssubjektet. Som nevnt i punkt 2.2 om hensynene bak oppreisningsinstituttet har kompensasjonshensynet fått en mer fremtredende rolle i drøftelsen om ansvar. I drøftelsene som følger, vil denne utviklingen vises. Selv om den pønale og preventive funksjonen til oppreisningserstatning fortsatt er gjeldende, tillegges de mindre vekt. Denne utviklingen peker dithen at ordlydsfortolkningen av «*Den som*» ikke er så streng at den kun gjelder fysiske personer. Dette vil drøftes nærmere i punktene nedenfor.

I forarbeidene til skl. § 2-1 legges det til grunn at forslaget til bestemmelsen om arbeidsgiveransvar «*ikke skal berøre de gjeldende regler om juridiske personers ansvar for*

⁶³ Jf. skl. § 3-5 første ledd første setning.

⁶⁴ Se Omsorgsovertakelse-dommen (Rt. 1995 s. 209) (dissens 3-2) hvor saken spørsmål var om en kommune kunne gjøres ansvarlige for oppreisning etter skl. § 3-6 for ikke-økonomisk tap påført av sosialsjefen og klientutvalget. Førstvoterende uttaler at ordlyden er tilsiktet en direkte skadevolder (s. 215). Se også Kjelland, 2017, s. 370 samt Nygaard, 2007, s. 166.

⁶⁵ Med hovedregelen menes det at om en ansvarsforsikring dekker et oppreisningskrav avhenger av hva som inngår i selve avtalen. I praksis så kan man avtale at et oppreisningskrav dekkes av ansvarsforsikring, men dette tilhører minoriteten av ansvarsforsikringer. Etter lov 16. juni 1989 nr. 65 om yrkesskedeforsikring (videre: yforsl) § 12 første ledd og lov 15. juni 2001 nr. 53 om erstatning ved pasientskader mv. § 4 første ledd andre setning avskjærer uttrykkelig oppreisningserstatning etter skl. § 3-5. sml. punkt 1.3 oppreisningserstatning etter bilansvarsloven.

⁶⁶ Kjelland, 2017, s. 370.

⁶⁷ Ot.prp.nr.4 (1972-193) s. 32.

*sine organers skadegjørende handlinger».*⁶⁸ Og at «*En kan imidlertid trolig se det slik at for sine organers skadegjørende handlinger hefter den juridiske person direkte som skadevolder».*⁶⁹ Denne uttalelsen trekker i retning av at det ikke kun er den direkte fysiske personen som begår skadeforvoldelsen som kan være ansvarlig, men også juridiske personer.

4.1.1 Organansvaret

Spørsmålet er om andre en den direkte skadevolderen kan gjøres ansvarlige for oppreisningserstatning etter skl. § 3-5. Det første som skal sees på, er om organansvaret gir grunnlag for ansvar for oppreisning. Først vil det gjøres en kort redegjørelse av hva organansvaret er i norsk erstatningsrett, deretter vil oppreisningsansvaret drøftes.

Kommuner, stiftelser, aksjeselskap og andre upersonlige rettssubjekter kan ikke selv begå handlinger med skyld.⁷⁰ For å kunne gjøre et upersonlig rettssubjekt ansvarlig for skade, er det utviklet gjennom rettspraksis et organansvar. Et ansvar hvor det upersonlige rettssubjektet blir identifisert som ansvarlig gjennom sine organer. Et eksempel som illustrerer dette, er at en kommune kan bli erstatningsansvarlig for handlinger som ordføreren gjør.

Organansvaret innenfor erstatningsretten er noe videre enn den selskapsrettslige og organisasjonsrettslige forståelse av «organ».⁷¹ Innenfor norsk teori beskrives organansvaret som et ansvar som kan pålegges et upersonlig rettssubjekt for skade påført av person som utfører oppgaver av ledelseskarakterer.⁷² Det er et krav om at personen som handler på vegne av det upersonlige rettssubjektet gjør det i en karakter av lederfunksjon.⁷³ Et organansvar

⁶⁸ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) Om lov om skadeserstatning i visse forhold s. 64.

⁶⁹ Ibid s. 63.

⁷⁰ Kjelland, 2017, s. 237.

⁷¹ Kjelland, 2017, s. 237.

⁷² Kjelland. 2017, s. 237.

⁷³ Haavind-dommen Rt. 2015 s. 475 hvor en av partnerne i et advokatfirma hadde forsettlig tilegnet seg aksjeverdier i familieselskaper tilknyttet en pågående sak. Se uttalelsen fra førstvoterende om at organansvaret «inntreffer når skadeforvoldelsen skyldes svikt i lederfunksjonen» (premiss 58).

innebærer at underordnet personales skadeforvoldelse ikke kan pådra selskapet oppreisningsansvar, jf. Rt. 2012 s. 770 premiss (51).⁷⁴

Ansvar etter organansvaret er et konstruert ansvar. Det upersonlige rettssubjektet identifiseres med skadevolder. Dette er et ulovfestet ansvar i erstatningsretten.⁷⁵ Dette står noe i kontrast til det kravet om lovhjemmel som er lagt til grunn ved oppreisningserstatning.⁷⁶

I Rt. 1995 s. 209 Omsorgsovertakelse-dommen var spørsmålet om en kommune kunne pådra seg ansvar for oppreisning etter skl. § 3-6 første ledd. Sosialsjefen/klientutvalget i kommunen hadde fattet en rekke hastevedtak som det viste seg at det ikke var grunnlag for. Selv om selve saken ikke omfatter oppreisning etter skl. § 3-5, drøfter retten om juridiske personer kan være ansvarlige for oppreisning etter både skl. §§ 3-5 og 3-6⁷⁷

Førstvoterende drøfter om ordlyden i skl. § 3-5 første ledd gir en klar grense for hvem som kan være «Den som». Drøftelsen går ut på om juridiske personer kan være ansvarlige for oppreisningserstatning. Retten uttaler; «*Etter mitt syn er det ikke tilstrekkelig grunnlag for å fastslå det, verken i selve ordlyden eller forarbeidene til de lovendringer som er skjedd på erstatningsrettens område i de senere årtier*»⁷⁸ at ordlyden kun er tilsiktet fysiske personer. Videre skrives det at «*ordlyden er åpen med hensyn til om juridiske personer kan anses som direkte skadevoldere ved identifikasjon*».⁷⁹ Førstvoterende i denne saken representerte mindretallet i denne avgjørelsen. Flertallet, representert av andrevoterende, var enig i drøftelsen fra mindretallet om at juridiske personer kunne bli ansvarlige for oppreisningserstatning.⁸⁰ Andrevoterende vektla at det ikke foreligger en klagerett til andre

⁷⁴ Saken gjaldt krav om oppreisning etter skl. § 3-5 for skade som følge av et fall. Førstvoterende kom frem til organansvaret ikke kom til anvendelse. Skaden var forårsaket av en systemsvikt, og ikke av et organ i ledelseskarakter.

⁷⁵ Haavind-dommen Rt. 2015 s.475 (premiss 59). Førstvoterende uttaler at «*Det er etter mitt syn heller ikke grunnlag for ansvar for Haavind etter det ulovfestede organansvaret.*».

⁷⁶ «*Reglene om oppreisning er – i motsetning til mye av den øvrige erstatningsretten – først og fremst et resultat av lovgivning, og Høyesterett har i flere avgjørelser bygget på at et krav om oppreisning må være forankret i lov*». Stebarn-dommen Rt. 2013 s. 805 premiss (24) sml. premiss (31).

⁷⁷ Se hen til den identiske ordlyden for ansvarssubjektet «*Den som*».

⁷⁸ Rt. 1995 s. 209 s. 215 (dissens 3-2) s. 221.

⁷⁹ Rt. 1995 s. 209 s. 215 s. 221.

⁸⁰ Rt. 1995 s. 209 s. 221.

instanser i kommunen for vedtak fattet av sosialsjefen, og at kommunen ikke har instruksjonsrett over slike vedtak, jf. s. 221.

Som nevnt i punktet ovenfor om ordlyden «Den som» i skl. § 3-5 første ledd, legger forarbeidene til grunn ved innførelsen av arbeidsgiveransvaret i skl. § 2-1 at et organansvar allerede var gjeldende i erstatningsretten.⁸¹ Den juridiske personen er direkte ansvarlig for den skadeforvoldelsen som organet gjør. Denne uttalelsen tolkes slik at det ville være uheldig at juridiske personer ikke kunne blitt ansvarlige for erstatning for organets voldte skade. Henvisningen til direkte ansvar for skade, taler for at juridiske personer er ansvarlige for oppreisning for skadeforvoldelsen.

Hvor flertallet og mindretallet var uenige i Omsorgsovertakelses-dommen var i selve drøftelsen om oppreisning skulle tilkjennes. Mindretallet trakk frem den vanskelige situasjonen barnevernet skulle vurdere, og at mor og far til barnet ville føle seg krenket av de mistankene som forelå ikke var usannsynlige.⁸² Følgende viser han til at skadelidte allerede har fått erstatning for økonomisk tap. At det er konstatert gjennom rettsaken at det er blitt begått en feil, er en form for oppreisning for skadelidte.⁸³

Flertallet la vekt på den klanderverdige handlingen av kommunens organer. Og påkjenningen som skadelidte har vært igjennom, både på grunn av selve vedtaket og de påfølgende rettssakene.⁸⁴ Andrevoterende legger her vekt på formål og hensyn som ligger bak oppreisningserstatning. Den skal virke som en straff og ha en pønalt funksjon. Kommunen skal «straffes» for den klanderverdige handlemåten som klientutvalget og sosialsjefen har utvist. Og være et eksempel slik at denne handlemåten ikke gjentas av andre. Også hensynet om kompensasjon til skadelidte, legger andrevoterende vekt på. Den krenkelsen som skadelidte her har blitt påført, tilsier at oppreisning skal tilkjennes.

⁸¹ At arbeidsgiveransvaret «ikke skal berøre de gjeldende regler om juridiske personers ansvar for sine organers skadegjørende handlinger». Og at «En kan imidlertid trolig se det slik at for sine organers skadegjørende handlinger hefter den juridiske person direkte som skadevolder», jf. Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 63.

⁸² Omsorgsovertakelses-dommen (Rt. 1995 s. 209) s. 220-221.

⁸³ Rt. 1995 s. 209, S. 221.

⁸⁴ Rt. 1995 s. 209, s. 222-223.

Det er blitt uttalt i juridisk teori at høyesterett ved denne avgjørelsen har her gjort en rettsavklarende og rettsutviklende virksomhet i denne avgjørelsen.⁸⁵ Forarbeidene til skl. § 2-1 underbygger denne uttalelsen. Lovgiver valgte bevisst å overlate spørsmålet rundt rekkevidden til organansvaret i forhold til kommuner, til domstolene.⁸⁶

Når det kommer til rekkevidden til organansvaret for staten, er det nærliggende å legge til grunn de uttalelsene som følger av forarbeidene til skadeserstatningsloven. Lovgiver legger til grunn at staten også har et organansvar for de handlinger som dens organer utøver. De som klart pekes ut som statens organer, er Kongen i statsråd og Stortinget. Det vises til at det også vil gjelde for avgjørelser gjort av Høyesterett og Riksretten.⁸⁷ Vedtak som gjøres av instanser som er lavere enn statsråden vil etter ordlyden i forarbeidene ikke falle inn under statens organansvar. Ansvar vurderes da etter arbeidsgiveransvaret i skl. § 2-1.⁸⁸ Ved handlinger eller vedtak fattet av eller med kunnskap hos statsråden, stiller forarbeidene seg tvilsom til at organansvar foreligger.⁸⁹

Med bakgrunn i Rt. 1995 s. 209 Omsorgsovertakelses-dommen, kan kommuner bli ansvarssubjekter for oppreisning etter skl. § 3-5 på bakgrunn av organansvaret⁹⁰. Høyesterett klargjorde i denne avgjørelsen et spørsmål som lovgiver la til rettens vurdering.⁹¹ Denne avgjørelsen som i juridisk teori benyttes til å illustrere organansvaret som ansvarsgrunnlag, besvarer et spørsmål som lovgiver har valgt skal avgjøres gjennom rettspraksis.

⁸⁵ Kjelland, 2017, s. 240

⁸⁶ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 64. «Med hensyn til kommunenes ansvar, må vedtak truffet av kommunestyret eller formannskapet tilregnes kommunen som dens eget vedtak. Trolig gjelder det samme for ordføreren. Hvorvidt det samme skal gjelde vedtak truffet av andre kommunale styrever og råd, bygningsråd, helsever, skolestyre m. m., framstiller seg som tvilsomt. Det kan være grunn til å legge vekt på om vedkommende råd utøver den øverste myndighet innen kommunen på sitt felt, eller om det er underordnet kommunestyret/formannskapet. Rådmenn må anses som arbeidstakere. Man antar at det bør overlates til domstolene å ta standpunkt til disse og lignende spørsmål dersom de skulle reise seg i praksis.»

⁸⁷ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 64.

⁸⁸ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 64. Eksempler på lavere instanser er departementer, direktorater ol.

⁸⁹ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 64.

⁹⁰ Se uttalelse i Ot.prp.nr.34 (1987-1988) om lov om endringer i åndsverkloven m.m s. 57: «I erstatningsretten er det sikker rett at en juridisk person har såkalt organansvar. Personer som er i et foretaks styringsorgan blir ansett for å handle i egenkap av den juridiske person. Organets handling betraktes som den juridiske persons egen handling og fører til egenansvar for den juridiske person». Loven er nå opphevet.

⁹¹ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 64.

4.1.2 Oppreisning ved konvensjonskrenkelser

Som nevnt tidligere i oppgaven er det lagt til grunn i rettspraksis at et krav om oppreisningserstatning krever hjemmel i lov. Den primære hjemmelen for oppreisning er skl. § 3-5. Spørsmålet som stilles er om oppreisningserstatning etter skl. § 3-5, oppfyller statens konvensjonsforpliktelser.

Det fremgår av Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen⁹² art. 13 at «*Enhver hvis rettigheter og friheter fastlagt i denne konvensjon blir krenket, skal ha en effektiv prøvingsrett ved en nasjonal myndighet uansett om krenkelsen er begått av personer som handler i offisiell egenskap.*».⁹³ Det er et krav om at i norsk rett skal foreligge en «effektiv prøvingsrett» ved krenkelser av menneskerettigheter. At oppreisningserstatningskrav kan være en «effektiv prøvingsrett» etter EMK art. 13 følger av EMD praksis. Et eksempel er T.P og K.M mot Storbritannia⁹⁴ hvor en mor var blitt fratatt sitt barn i en et års periode på grunnlag av forvaltningsprosess som var i strid med de prosessuelle kravene i EMK art. 8. Domstolen uttalte at «*compensation for the pecuniary and non-pecuniary damage flowing from the breach should in principle be available as part of the range of redress.*».⁹⁵ Domstolen viser her til at erstatningskrav for økonomisk tap og oppreisning er å anse for å være «effektivt prøvingsrett». Videre drøftes det om skl. § 3-5 kan være hjemmel for oppreisning ved krenkelser av menneskerettigheter.

I forarbeidene til skl. § 3-5, og skadeserstatningsloven generelt, er ikke oppreisningserstatning for krenkelser av menneskerettigheter drøftet. Dette har nok sin bakgrunn i at de ble skrevet på 1960-tallet, og vern av menneskerettigheter var ikke særlig fremtredende problemstillinger

⁹² Videre: EMK.

⁹³ Det bemerkes kort at EMK art. 41 ikke kan gjøres gjeldende som ansvarsgrunnlag i nasjonalrett. Bestemmelsen er plassert i konvensjons del II «European Court of Human Rights», som regulerer Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolens (videre: EMD) funksjoner og prosessuelle regler. Se Kjelland, 2016, s. 68-69.

⁹⁴ (28945/95).

⁹⁵ T.P og K.M mot Storbritannia Premiss (107).

på denne tiden.⁹⁶ Dermed vil ikke forarbeidene til skadeserstatningsloven gi særlig veiledning ved drøftelsen av denne problemstillingen.

Det følger av ordlyden til skl. § 3-5 at det foreligger et minste krav til skyld, grov uaktsomhet. Dette kravet står i kontrast til avgjørelser fra EMD. Domstolen har i flere saker konstatert brudd på menneskerettighetene, uten å konstatere at staten har opptrådd grovt uaktsomt. Et eksempel på en slik avgjørelse er *Osman mot Storbritannia*⁹⁷. Faktum var at en ustabil lærer hadde drept en elev og dens forelder. Spørsmålet var om staten hadde en plikt til å hindre at denne handlingen skjedde. I sin drøftelse av spørsmålet legger EMD vekt på at et krav om grov uaktsomhet fra det offentlige ville være et for dårlig vern av menneskerettighetene.⁹⁸ Et krav om grov uaktsomhet ville ikke være forenelig med EMK art. 1. Denne avgjørelsen tilsier at skl. § 3-5 ikke er et tilstrekkelig «effektivt prøvingsrett» etter EMK art. 13. Da kravet om forsettlig eller grov uaktsomhet er en høyere terskel enn det EMD legger til grunn ved staten sitt oppreisningsansvar. Selv om skyldkravet har en høyere terskel, avgrenser ikke avgjørelsen fra EMD muligheten for at skl. § 3-5 kan hjemle oppreisningskrav ved krenkelse av menneskerettigheter.

Videre vil det drøftes om rettspraksis i norsk erstatningsrett avgrenser oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 for krenkelser av menneskerettigheter. I Rt. 2001 s. 428 Strafferegisterdommen var spørsmålet om staten var ansvarlig for oppreisning til A. Justisdepartementet hadde innhentet og videreført opplysninger fra strafferegisteret om A, ved ansettelse av avdelingsleder ved en domstol. Det forelå ingen hjemmel for videreføring av disse opplysningene. A krevde i denne saken oppreisningserstatning for brudd på EMK art. 8. Saksøker påberopte seg flere rettsgrunnlag for tilkjennelse av oppreisning. Det relevante for denne oppgaven er påberopelsen av skl. § 3-5, med grunnlag i organansvaret. Førstvoterende konkluderer kort at skl. § 3-5 ikke kan gjøres gjeldende som grunnlag for oppreisning i denne

⁹⁶ Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven) tredde først i kraft i 1999. Menneskerettighetene fikk først grunnlovsforankring i 2014 jf. Dokument 16.

⁹⁷ (87/1997/871/1083)

⁹⁸ Se særlig Domstolens uttalelse i premiss (116) “The Court does not accept the Government's view that the failure to perceive the risk to life in the circumstances known at the time or to take preventive measures to avoid that risk must be tantamount to gross negligence or wilful disregard of the duty to protect life (see paragraph 107 above). Such a rigid standard must be considered to be incompatible with the requirements of Article 1 of the Convention and the obligations of Contracting States under that Article to secure the practical and effective protection of the rights and freedoms laid down therein, including Article 2”

sak. Begrunnelsen for denne konklusjonen er at A ikke har tilstrekkelig sannsynliggjort at den psykiske skaden som han mener å ha blitt påført, har årsakssammenheng med krenkelsen, jf. Rt. 2001 s. 428, s. 444.

Selv om høyesterett i Rt. 2001 s. 428 Strafferegister-dommen ikke finner grunnlag for å tilkjenne oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 første ledd bokstav a), vil det ikke kunne tolkes dithen at oppreisningsansvar for krenkelser av menneskerettigheter ikke kan hjemles i skl. § 3-5. I denne saken var det ikke tilstrekkelig sannsynlig at skaden hadde årsakssammenheng med den krenkende handlingen.⁹⁹

Videre sees det hen til om forarbeidene til Grunnloven kan gi veiledning om skl. § 3-5 kan gjøres gjeldene som grunnlag for oppreisning ved menneskerettighetskrenkelser. Ved revisjonen¹⁰⁰ av Grunnloven, ble derimot dette spørsmålet delvis drøftet av lovgiver i forarbeidene. *«Ser man foreløpig bort fra konvensjonsbestemmelser som er inkorporert gjennom menneskerettsloven, er det ingen generell regulering av erstatning eller oppreisning for menneskerettighetsbrudd i norsk rett. I utgangspunktet vil krav om erstatning eller oppreisning i slike tilfeller løses etter reglene i skadeserstatningsloven. Utgangspunktet i skadeserstatningsloven § 2-1 er at arbeidsgiver svarer for skade som voldes forsettlig eller uaktsomt under arbeidstakers utføring av arbeid eller verv for arbeidsgiveren.»*¹⁰¹. En normalspråklig forståelse av ordlyden «erstatning eller oppreisning» er at lovgiver mener at statens arbeidsgiveransvar etter skl. § 2-1 dekker både ansvar for økonomisk og ikke-økonomisk tap. I denne uttalelsen har lovgiver ikke tatt stilling til at rettspraksis i norsk erstatningsrett har lagt til grunn at arbeidsgiveransvaret etter skl. § 2-1 er avskåret fra ansvar for oppreisningserstatning.¹⁰²

⁹⁹ Retten kommer frem til i videre drøftelse av saken at det foreligger en krenkelse av EMK art. 8 i denne saken, og at denne konstateringen av krenkelse er nok til å tilfredsstille kravet om «effektiv prøvingsrett» i EMK art. 13 jf. s 444-446.

¹⁰⁰ Revisjonen ble gjort for å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk lovgivning, dette ble gjort ved å grunnlovsforankre dem i et eget kapittel, jf. Dokument 16.

¹⁰¹ Dokument 16 (2011-2012): Rapport til Stortingets presidentskap fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven s. 84.

¹⁰² Omsorgsovertakelses-dommen (Rt. 1995 s. 209) s. 215. Førstvoterende uttaler at «Den som» sikter imidlertid til at oppreisningsansvaret bare påhviler den direkte skadevolder – ansvar på grunnlag av arbeidsgiveransvaret etter § 2-1 er avskåret».

Andre setning i denne uttalelsen tolkes dithen at det er de alminnelige reglene om oppreisning i skadeserstatningsloven som hjemler krav om oppreisning for konvensjonskrenkelser. Henvisningen som lovgiver gjør til arbeidsgiveransvaret i skl. § 2-1 er ikke heldig, gjeldende rett at skl. § 2-1 er avskåret for oppreisningserstatning etter skl. § 3-5, jf. Rt. 1995 s. 209.

I et forsøk på å oppsummere gjeldende rett uttales det videre i forarbeidene at «*Utenfor det området som dekkes av straffeprosessloven kapittel 31, kan kanskje rettstilstanden oppsummeres slik at der det er tale om inngripende krenkelser, vil erstatning og oppreisning kunne tilkjennes, eventuelt under henvisning til EMK artikkel 13, mens mindre inngripende krenkelser ikke gir noen rett til erstatning med mindre det følger av de alminnelige erstatningsrettslige regler.*».¹⁰³ Uttalelsen her kan tolkes slik at de mer alvorlige krenkelsene av menneskerettigheter kan hjemles i EMK art. 13, og de mindre inngripende kun erstattes hvis det følger av erstatningsrettens alminnelige regler.

Etter denne drøftelsen er ikke oppreisningserstatning for konvensjonskrenkelser etter skl. § 3-5 avskåret. Det er relevant å nevne at den høye terskelen for skyld, tilsier at det i seg selv ikke tilfredsstillende kravet om «effektiv prøvingsrett» etter EMK art. 13. En annen problemstilling er at arbeidsgiveransvaret etter skl. § 2-1 er avskåret fra oppreisningsansvar.¹⁰⁴ Statens ansvar vil dermed bygge på ansvar etter organansvaret. Det henvises til drøftelsen i punktet ovenfor, hvor det vises at rekkevidden til statens organansvar ikke er særlig vidt.¹⁰⁵ Den manglende rekkevidden til organansvaret taler for at skl. § 3-5 ikke kan gjøres gjeldene som grunnlag for oppreisningserstatning ved krenkelser av menneskerettigheter.

Etter drøftelsen ovenfor, kan det ikke konkluderes om staten kan ilegges ansvar for oppreisningserstatning menneskerettighetsbrudd etter skl. 3-5, eller ikke. Dette spørsmålet er ikke avklart gjennom lovgivning eller rettspraksis.

¹⁰³ Dokument 16 (2011-2012) s. 85.

¹⁰⁴ Omsorgsovertakelses-dommen (Rt. 1995 s. 209) s. 215.

¹⁰⁵ Jf. Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 64.

I juridisk teori foregår det en drøftelse om det skal innfortolkes et oppreisningsansvar for staten i skl. § 2-1.¹⁰⁶ En slik fortolkning av skadevilkåret i skl. § 2-1 vil kunne tilfredsstillere kravet om «effektiv prøvingsrett» i EMK art. 13. Dette vil ikke drøftes nærmere i denne oppgaven, da det faller utenfor oppgavens primære problemstilling. Dog er det en interessant drøftelse om hvordan en skal løse manglende internrettslige virkemidler for å oppfylle konvensjonsforpliktelser.

4.1.3 Solidaritetsansvar

Er en skade eller krenkelse voldt av flere personer i felleskap, er deres ansvar solidarisk etter skl. § 5-3 nr. 1 andre setning. Ansvarer er solidarisk hvis ikke retten bestemmer noe annet. Ordlyden overlater vurderingen om skadevolderne skal heftes solidarisk eller pro rata til rettens skjønn. Vilkåret for at det skal heftes et solidarisk ansvar for skadevolderne, er at erstatningskravet gjelder «samme skade, krenkelse eller mislig adferd. Bestemmelsens andre ledd regulerer skadevolders mulighet til å kreve regress fra solidarisk heftet skadevolder(e).

Spørsmålet er hvordan solidarisk ansvar påvirker drøftelsen ansvarssubjektet etter skl. § 3-5. Det vil vises først til flertallet og mindretallets drøftelse i Rt. 2008 s. 65 Gruppevoldtektdommen¹⁰⁷, og deretter den følgende lovendringen. Dette gjøres for å belyse hvordan en avgjørelse fra høyesterett delvis førte til en lovendring. Hvordan denne lovendringen endret drøftelsen ved flere skadevoldere som ansvarssubjekt.

Saken gjaldt en voldtekt begått av flere i felleskap. I Lagmannsretten var de fem skadevolderne solidarisk heftet for et oppreisningskrav på 200 000 kr. Den normerte erstatningen for grov voldtekt var på denne tiden satt til 100 000 kr. ved en skadevolder, jf. premiss (42).

¹⁰⁶ Se Jørgen All og Bjarte Askeland, *Statens oppreisningsansvar ved menneskerettsbrudd*, 2017 s. 3-6. jf. Erlend Hjelmeng, *Folkerettslig påvirkning av norsk erstatningsrett – to høyesterettsdommer*, 2016 s. 211-229.

¹⁰⁷ (dissens 4-1).

Flertallet kom frem til at skadevolderne hefter solidarisk for oppreisningskravet etter skl. § 3-5 første ledd bokstav b), jf. § 5-3 nr. 1 andre setning.¹⁰⁸ Dette på bakgrunn av at voldtekten var å anse for å være «en skade» vold av flere personer i fellesskap, jf. premiss (48) til (51). Selv om retten vedkjenner at skadelidte ble utsatt for flere krenkelses på handlingstidspunktet, utført av flere skadevoldere.¹⁰⁹ Det var reist et oppreisningskrav for en krenkelse. Anken til den skadelidte ble ikke tatt til følge.

Her har førstvoterende tolket ordlyden dithen at voldtekten som ble begått var «en skade», selv om de vedkjenner at skadelidte er blitt påført flere krenkelses. Førstvoterende har tolket skadevilkåret strengt. Selv om det var flere som voldte flere krenkelses, er skaden singular og dermed kom solidaransvaret til anvendelse. Førstvoterende viser til bestemmelsens forarbeider, hvor den stadfestes at også solidaritetsansvaret for samme skade gjelder for oppreisningserstatning, jf. premiss (56).¹¹⁰ Videre uttales det at selv om hovedregelen er solidaritetsansvar etter skl. 5-2 første ledd ved samme skade, er den ikke tvingende for retten. Retten kan fastsette et ansvar for hver av skadevolderne, etter sakens faktum.¹¹¹

Drøftelsen som førstvoterende gjør i denne saken, tilsier at det legges mer vekt på ordlyden om solidaritet for samme skade, enn kompensasjonshensynet til skadelidte. I skl. § 3-5 er personskade i bokstav a) likestilt med krenkelses i bokstav b)¹¹². Dette trekker i retning av at det burde vært fastsatt et ansvar pro rata for hver av skadevolderne. Førstvoterende uttaler klart at skadelidte er blitt påført flere krenkelses, jf. premiss (55). Som nevnt tidligere i drøftelsen henviser lovgiver til denne drøftelsen som førstvoterende gjør her i forarbeidene til lovendringen.¹¹³

Mindretallet er ikke enig i flertallets avgjørelse og kommer til at skadelidtes anke bør tas til følge, jf premiss (64). Andrevoterende mener at anken til skadelidte ikke bare gjelder ansvarsformen, men også om krenkelsen kan gi opphav til et eller flere krav om oppreisning.

¹⁰⁸ Ved tidligere lovgivning var det solidarisk ansvar for samme skade.

¹⁰⁹ sml. ny ordlyd i skl. § 5-3 nr. 1 andre setning «samme skade, krenkelse eller mislig adferd».

¹¹⁰ Jf. Rt. 2008 s. 65 premiss (48)-(50).

¹¹¹ Jf. Rt 2008 s. 65 premiss (54).

¹¹² Jf. skl. § 3-3.

¹¹³ Drøftes nedenfor.

Krenkelsene som voldtektsofferet har blitt påført mener mindretallet er flere krenkelser, og at det et grunnlag til å ilegge separat ansvar for hver enkel skadevolder, jf. premiss (82).

Mindretallet vektlegger i sin drøftelse hensynene bak oppreisningsinstituttet mer enn ordlyden til skadevilkåret. Hensynet til kompensasjon til skadelidte og et uttrykk for samfunnets misnøye med de krenkelsene som var blitt begått, ble tillagt mer vekt enn hensynet om «en for alle, og alle for en». Andrevoterende viste sin misnøye med Lagmannsrettens avgjørelse ved uttalelsen: *«Den løsning lagmannsretten legger til grunn, fremstår for meg som fullstendig uakseptabel og direkte støtende. Den innebærer at menn som går sammen om etter tur å voldta en kvinne, blir «premiert» med en «kvantumsrabatt». Jeg kan ikke se noen reell grunn til dette.»*, jf. premiss (81).

I 2017 ble bestemmelsen om solidaritetsansvaret revidert. Skadeserstatningsloven § 5-3 nr. 1 andre setning ble tilføyd ordlyden «... krenkelse eller mislig adferd», og skl. § 3-5 fikk tilføyd et nytt andre ledd¹¹⁴.¹¹⁵ I forarbeidene viser lovgiver direkte til drøftelsen som førstvoterende gjør i Gruppevoldtekt-dommen.¹¹⁶ Avgjørelsen illustrerte det problemet som kunne oppstå ved tidligere ordlyd.¹¹⁷ Personer som begikk særlig grove integritetskrenkelser i felleskap, kunne i praksis heftes for et lavere oppreisningskrav enn hvis krenkelsen var blitt begått alene.¹¹⁸ Formålet med lovendringen var *«særlig å motvirke at gjerningspersoner blir ansvarlig for et lavere oppreisningsbeløp ved å handle sammen med andre.»*¹¹⁹

Innføringen av nytt andre ledd i skl. § 3-5 innebærer ikke at retten er pålagt å fastsette kravene individuelt for hver av skadevolderne, men lovendringen tilsier at lovgiver ønsker at denne drøftelsen skal gjøres av retten.¹²⁰

¹¹⁴ «Har flere i felleskap voldt skade, tilføyd krenking eller utvist mislig atferd, kan det fastsettes separate krav om oppreisning for den enkelte ansvarlige. I vurderingen etter første punktum skal det særlig legges vekt på den økte belastningen for fornærmede av at flere handlet i felleskap».

¹¹⁵ Prop.137 L (2016–2017) Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i felleskap.

¹¹⁶ Rt. 2008 s. 65, s. 48-49.

¹¹⁷ «samme skade» sammenlignet med ny ordlyd «samme skade, krenkelse eller mislig adferd».

¹¹⁸ Sml. Rt. 2008 s. 65 premiss (81) mindretallets uttalelse i forhold til lagmannsrettens avgjørelse.

¹¹⁹ Prop.137 L (2016-2017) s. 34.

¹²⁰ Ibid s. 47.

4.2 Ansvar i visse særlige forhold.

4.2.1 «Sinnssyke» som ansvarssubjekt.

Personer som under innflytelse av «sinnssykdom» volder en skade kan gjøres erstatningsansvarlige etter skl. § 1-3, etter nærmere rimelighetsbetraktninger. Ordlyden i skl. § 1-3 lyder: *«Den som er sinnssyk, åndssvak, bevisstløs eller befinner seg i en lignende forstyrrelse av sinnstilstanden, plikter å erstatte den skade han volder for så vidt det finnes rimelig under hensyn til utvist adferd, økonomisk evne og forholdene ellers. Var skadevolderen selvfor skyldt brakt i en forbigående tilstand som nevnt, har han det ansvar som ellers ville følge av alminnelige erstatningsregler.»*. Paragrafens første setning gir vilkårene som må være oppfylt for at et ansvar skal kunne ilegges.¹²¹ Andre setning avgrensner hvem som kan få sitt ansvar regulert etter paragrafen.¹²²

Fra innførelsen av både erstatningsansvar for «sinnssyke» i skl. § 1-3 og oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 frem til 2005, ble spørsmålet om psykotiske personer kunne være ansvarlig for oppreisning besvart avkreftende i juridisk teori.¹²³ I Rt. 2005 s. 104 avgjorde Høyesterett at personer som har sitt erstatningsansvar regulert etter skl. § 1-3 kan bli gjort ansvarlige for oppreisning etter skl. § 3-5. Nedenfor vil det gjøres en kort redegjørelse for tidligere rettstilstand, for å vise hvorfor juridisk teori avkreftet ansvar over lengre tid. Deretter drøftes avgjørelsen til Høyesterett i Rt. 2005 s. 104 Psykotisk person I-dommen.

Innførelsen av et ansvar for skade påført under innflytelse av «sinnssykdom» er i kontrast til tidligere lovgivning. Etter strl.ikrl. § 23 var «sinnssyke» personer fritatt for ansvar for erstatning for skadeforvoldelse. Det var et unntak for denne hovedregelen i paragrafens andre ledd. Hvis den «sinnssyke» skadevolderen hadde «Midler» og retten fant at det var «billig»¹²⁴ at skadevolder betalte for skaden, kunne ansvar ilegges.¹²⁵ Hensynet var her å beskytte en personkrets som ikke fungerte som «normale» voksne mennesker.

¹²¹ Sml. Strl. § 20 første ledd bokstav b) til d). Kun personer som er tilregnelige kan ilegges straff.

¹²² Sml. Strl. § 20 andre ledd.

¹²³ Kjelland, 2017, s. 132. sml. Nygaard, 2007, s. 437.

¹²⁴ rimelig

¹²⁵ Sml. tidligere regulering av barn under 14 år sitt ansvar i strl.ikrl. § 22.

I Rt. 2005 s. 104 Psykotisk Person I-dommen kom spørsmålet om en skadevolder¹²⁶ som var sinnssyk kunne gjøres ansvarlig for oppreisningserstatning opp for Høyesterett. Saken gikk ut på at en psykotisk person hadde knivstukket den skadelidte¹²⁷. Førstvoterende¹²⁸ viser til at forarbeidene til skl. § 1-3 ikke omtaler ansvar for ikke-økonomisk erstatning, jf. premiss (31).

A sin advokat anførte at siden forarbeidene vektlegger gjenoppsettelseshensynet ved innføringen av et ansvar for «sinnssyke», så tilsier det at var tilsiktet et ansvar for økonomisk tap. Dermed kan ikke oppreisningskrav fremmes. I drøftelsen av denne anførselen, trekker førstvoterende frem den utviklingen som oppreisningsinstituttet har hatt i norsk erstatningsrett. Selv om ved innførelsen av oppreisningserstatning i skadeserstatningsloven var med et preventivt og pønalt formål, har hensynet til kompensasjon til den skadelidte fått en mer fremtredende rolle ved vurderingen av oppreisningserstatning.¹²⁹ Denne vurderingen viser at hensynene og formålene bak oppreisningserstatning kan komme i konflikt med hverandre. Retten vektlegger hensynet til kompensasjon tyngre enn hensynet til pønalt og preventiv virkning.

Innføringen av en regel som regulerer sinnssykes personlige skyldansvar, åpnet for at sinnssyke kunne være ansvarlige for økonomisk erstatning¹³⁰. Retten fant det kunstig at oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 skulle falle utenfor ansvarsregelen etter skl. § 1-3.¹³¹

Denne vurderingen av plasseringen av skl. § 3-5 i kapittel 3. som førstvoterende gjør her kan sammenlignes med avgrensningen ved arbeidsgiveransvar. I drøftelsen ovenfor er det nevnt at

¹²⁶ Videre omtalt som A.

¹²⁷ Videre omtalt som B.

¹²⁸ Representerer flertallets vurdering av spørsmålet. Mindretallet i avgjørelsen er enig med flertallet sin drøftelse av oppreisningsansvar for «sinnssyke» skadevoldere (premiss 62). Dissensen i denne dommen gjelder den faktiske vurderingen om denne skadevolderen skal ilegges ansvar, jf. ordlyden «kan» i skl. § 3-5.

¹²⁹ Premiss (34). Dette synet er videreført i Psykotisk person II-dommen (Rt. 2010 s. 1203) premiss (51). Saken gjaldt oppreisningserstatning til den avdødes ektefelle og barn etter skl. § 1-3, jf § 3-5. Skadevolder var på handlingstidspunktet psykotisk, samt dårlig betalingsevne, uførepensjonert og ubemidlet. På grunn av dette satt retten ned oppreisningens størrelse fra 200.000 kr. til 20.000 kr.

¹³⁰ Skadeserstatningslovens kapittel 3 til 5.

¹³¹ Rt. 2005 s. 104, Psykotisk person I-dommen premiss (32).

arbeidsgiveransvaret er avskåret fra ansvar for oppreisning etter skl. § 3-5. Dog kan en arbeidsgiver, hvis de andre vilkårene er oppfylt, bli ansvarlig for økonomisk tap som skadelidte er blitt påført. Erstatning for økonomisk tap etter skl. § 3-1 flg. kan gjøres gjeldende mot en arbeidsgiver. Dette tilsier at selv om skl. § 3-5¹³² er plassert i samme kapittel som erstatning for økonomisk tap ved skade på person, er det mulig at ansvaret for ikke-økonomisk erstatning er avskåret.

Førstvoterende drøfter om en person som er påvirket av «sinnssykdom» ved skadeforvoldelsen, kan handle forsettlig.¹³³ Denne drøftelsen er interessant i forhold til ansvarssubjekt spørsmålet. Hvis ikke en person som er påvirket av «sinnssykdom» kan handle forsettlig¹³⁴ eller grovt uaktsomt, vil ikke et ansvar for oppreisning etter skl. § 3-5 kunne ilegges i det hele. Førstvoterende viser til at selv om skadevolder er strafferettslig utilregnelig¹³⁵ kan han ha utvist subjektiv skyld.¹³⁶

Drøftelsen som retten gjør her i denne avgjørelsen er meget kort. Det konstateres et ansvar på bakgrunn av hensyn, plasseringen av skl. § 3-5 og at «sinnssyke» kan handle forsettlig. Retten trekker ikke frem uttalelsen fra forarbeidene om at «*en person som medisinsk er å anse som sinnssyk, komme til å volde ordinære dagligdagse skader helt på tilsvarende måte som en normal, og det kan da være rimelig at han erstatter skaden.*».¹³⁷ Bruken av ordlyden «*ordinære dagligdagse skader*» tilsier at det er økonomisk skade som bestemmelsen er ment å ramme. I kontrast til dette kan det vises til den avsluttende delen av forarbeidene som A sin advokat henviser til i sin anførsel. At det tas sikte til å gjelde ansvar for «*plutselige eller voldsomme skadeforvoldelser av de sinnssyke*».¹³⁸

¹³² Samt skl. §§ 3-6 og 3-6a.

¹³³ Ordlyden i skl. § 1-3 gir ingen henvisning til hvilken form for skyldgrad som kreves for erstatningsansvar.

¹³⁴ Som denne saken omhandler.

¹³⁵ Jf. strl. § 20 første ledd.

¹³⁶ Premiss (39). sml. henvisningen til Andenæs i samme premiss. «*Det at gjerningsmannen er utilregnelig, utelukker således ikke forsett*».

¹³⁷ Innst.O.nr.VIII (1967-1968) Innstilling fra justiskomiteen om lov om skadeserstatning i visse forhold s. 19, sml Ot.prp.nr.48 om lov om skadeserstatning i visse forhold (1965-1966) s. 26.

¹³⁸ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 25.

De hensynene som kommer i konflikt med hverandre i denne avgjørelsen er hensynet til kompensasjon til skadelidte, og hensynet til den «sinnssyke» skadevolderen. Det er sykdommen som har ført til at skaden har oppstått, skadevolder har vært påvirket av den ved skadeforvoldelsen. Det som kan trekkes inn her er at både skl. § 1-3 og § 3-5 har rimelighetsvurderingen som retten skal gjøre ved det konkrete faktum.¹³⁹

Som nevnt ovenfor, konstaterte Høyesterett i Psykotisk Person I-dommen at en person som er påvirket av «sinnssykdom» ved skadeforvoldelse, kan være personlig ansvarlig for oppreisningserstatning etter skl. § 3-5. Spørsmålet om ansvar for oppreisningserstatning etter skl. 3-5¹⁴⁰ skal ilegges, må besvares ved en konkret vurdering av det faktum som foreligger.¹⁴¹

4.2.2 Barn og ungdom som ansvarssubjekt

En annen gruppe mennesker som har sitt erstatningsansvar særlig regulert i Skadeserstatningsloven, er barn og ungdom under 18 år. Om ansvar for oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 kan ilegges denne gruppen, er et spørsmål som først kom opp for Høyesterett i 2018.¹⁴² Det vil først gjøres en kort redegjørelse av tidligere lovgivning, samt dagens regulering av barn og ungdom under 18 års erstatningsansvar. Deretter vil det vises til avgjørelsen fra 2018, hvilke spørsmål den besvarer og hvilke den lar være ubesvart.

Ved ikrafttreddelsen av skadeserstatningsloven i 1969, valgte lovgiver å samle barn og ungdoms ansvar for erstatning i en paragraf. Skadeserstatningsloven § 1-1 erstattet den tidligere strl.ikrl. § 22. I den tidligere lovgivningen var barn under 14 år ikke ansvarlige for erstatning for skadeforvoldelse. Det var et unntak fra denne hovedregelen. Det var hvis barnet

¹³⁹ Ordlyden «rimelig under hensyn til utvist adferd» i skl. § 1-3 første setning og «kan» i skl. § 3-5 første ledd.

¹⁴⁰ Forutsatt at vilkårene er oppfylt.

¹⁴¹ Jf. skl. §§ 1-3 første setning og 3-5 første ledd. Rimelighetsbetraktningene som følger av begge bestemmelsene. Sml. Psykotisk Person II-dommen (Rt. 2010 s. 1203) premiss (52) «As interesse i å bli beskyttet mot de økonomiske konsekvenser av skadevoldende handlinger som skyldes sinnssykdommen, må holdes opp mot de etterlattes behov for oppreisning for den alvorlige krenkelsen de er blitt utsatt for...»

¹⁴² HR-2018-1014-A.

hadde «Midler» og retten fant det «billig»¹⁴³ å ilegge ansvar, kunne ansvar ilegges. Barn som var over 14 år, kunne bli ansvarlige på lik linje som voksne personer.

Barn og ungdom, etter skl. § 1-1, «plikter til» å betale erstatning for den skaden de påfører med forsett eller uaktsomhet. Ved vurderingen om ansvar skal ilegges det skadevoldende barnet eller ungdommen, har lovgiver gitt i ordlyden rimelighetsbetraktninger som skal legges til grunn.¹⁴⁴ I forarbeidende uttalte flertallet at noe av grunnen til denne utvidelsen av ansvar for barn under 14 år¹⁴⁵ var at *«barn under 14 år og et godt stykke nedover kan forstå når de handler uforsvarlig, og de vil kunne ha en viss evne til å erstatte skaden, selv om de ikke har formue»*.¹⁴⁶ I motsetning til dette viste også flertallet til at den nye reguleringen ikke *«medføre nevneverdige lettelser i ansvaret for ungdom mellom 14 og 18 år, og følgelig heller ikke svekke skadelidtes stilling»*¹⁴⁷.

Uttalelsene i forarbeidene viser at det lovendringen var tilsiktet å utvide ansvaret for barn under strafferettslig lavalder. Og at ansvaret for barn over 15 år ikke var tilsiktet noen reelle endringer. En problemstilling med denne uttalelsen i forarbeidene er utformingen av ordlyden. Lovgiver har oppstilt rimelighetsbetraktninger som også skal gjøres når skadevolder er over strafferettslig lavalder.

Selve spørsmålet om barn og ungdom kan gjøres ansvarlige for oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 er ikke særlig diskutert i juridisk teori.¹⁴⁸ Nils Nygaard drøftet problemstillingen om hvorvidt skl. § 1-1 gir barn under 18 år et ansvarsgrunnlag for oppreisningserstatning i sin bok «Skade og Ansvar»¹⁴⁹ uten å oppgi en nedre grense. Han argumenterte med at ordlyden «erstatte skade» i skl. § 1-1 også omfavnet oppreisningserstatning etter skl. § 3-5.¹⁵⁰ Han begrunner sin tolkning av ordlyden i selve utformingen av oppreisningsregelen.

Konstruksjonen av skl. § 3-5 er skjønnsmessig utformet slik at barnets alder kan tas med i

¹⁴³ Rimelig

¹⁴⁴ Jf. ordlyden *«finnes rimelig under hensyn til alder, utvikling, utvist adferd»*.

¹⁴⁵ Tidligere strafferettslig lavalder. Den er nå 15 år jf. strl. § 22 bokstav a).

¹⁴⁶ Innst.O.nr.VIII (1967-1968) s. 17.

¹⁴⁷ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 11 jf. HR-2018-1014-A premiss (34)

¹⁴⁸ Sml. Nygaard, 2007, s. 435.

¹⁴⁹ Nygaard, 2007.

¹⁵⁰ Nygaard, 2007, s. 435

rimelighetsvurderingen ved utmålingen av oppreisningssummen.¹⁵¹ Eller at vurderingen gjøres i en kombinasjon av skl. §§ 1-1 og 3-5.¹⁵²

Spørsmålet om barn og ungdoms ansvar for oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 først opp for Høyesterett i 2018, jf. HR-2018-1014-A. Førstvoterende drøftet i denne saken om barn over 15 år kan være ansvarlige for oppreisningserstatning. Saken gjaldt en gutt på 15 år som hadde begått to drap. Det var kun spørsmålet om utmålingen av oppreisningserstatning og betaling for gravferds utgifter som ble anket.¹⁵³ Selve skyldspørsmålet i forhold til den strafferettslige overtredelsen ble ikke anket. Relevant for denne oppgaven, er førstvoterendes drøftelse av barn over strafferettslig lavalder ansvar sitt for oppreisning.¹⁵⁴ En drøftelse om barn under 15 år kan gjøres ansvarlig vil drøftes parallelt med drøftelsen av denne dommen.

Det bemerkes innledningsvis i dommen at grunnvilkåret for erstatningsansvar etter skl. § 1-1, er at skadevolder har handlet forsettlig eller uaktsomt, jf. premiss (28). Ved oppreisningserstatning kreves det kvalifisert skyld, forsettlig eller grov uaktsomhet. Uaktsomhetsvurderingen som skal gjøres ved ansvar etter skl. § 1-1, skal rimelighetsbetraktningene som fremgår av ordlyden vurderes jf. premiss (29). Forsettlige handlinger gjelder de beviste skadeforvoldelsene. Førstvoterende drøfter ikke videre hva som ligger i denne drøftelsen, på grunnlag av at skadevolder i denne saken har handlet forsettlig jf. premiss (29).

Aktsomhetsvurderingen trekkes frem i denne avgjørelsen, uten at førstvoterende drøfter den særlig. Det er et relevant moment å trekke frem ved drøftelsen om barn under 15 år kan være ansvarlige. Denne drøftelsen vil jeg komme tilbake til senere.

¹⁵¹ Nygaard, 2007, s. 435. Han viser til i sin drøftelse av denne problemstillingen til underrettspraksis hvor det er blitt gjort to ulike «løsninger» på spørsmålet. I RG. 1989 s. 876 var skadevolder 14 år på handlingstidspunktet, retten fant at han kunne ilegges ansvar etter skl. § 3-5 alene. I RG. 2005 s. 440 kom retten frem til at skadevolder som på handlingstidspunktet var over 15 år kunne ilegges ansvar for oppreisningserstatning etter skl. § 1-1 jf. skl. § 3-5. Den siste underrettsavgjørelsen gjenspeiler avgjørelsen i HR-2018-A som drøftes nedenfor.

¹⁵² Dette er slik førstvoterende vurderte rettsgrunnlaget for ansvar for oppreisningserstatning for barn over strafferettslig lavalder i HR-2018-1014-A, se drøftelsen under.

¹⁵³ Selv om begge partene i denne saken var enige om at det var grunnlag for å ilegge ansvar, velger retten å drøfte om faktisk ansvar kan ilegges.

¹⁵⁴ HR-2018-1014-A premiss (44).

Førstvoterende viser til ordlyden i skl. § 1-1. Det fremgår av ordlyden at bestemmelsen «favner» enhver form for erstatning.¹⁵⁵ At det ikke er noen holdepunkter i ordlyden til skl. § 3-5 for at barn og ungdoms ansvar etter skl. § 1-1 skal falle utenfor.¹⁵⁶ Retten gjør her en kort ordlydsfortolkning, som ikke gir noe klart svar på spørsmålet. Ordlyden i både skl. §§ 1-1 og 3-5 gir ikke i seg selv veiledning for om ansvaret er ment og falle innenfor eller utenfor. Kort viser retten til forarbeidene, hvor det antas at lovgiver hadde ment økonomisk tap. En slik vurdering av ordlyden kan også gjøres gjeldende ved skadevolder som er under 15 år. På bakgrunn av at begge gruppene har sitt ansvar regulert av den samme paragrafen.

Førstvoterende går ikke inn på hvilke forarbeider til loven som underbygger vurderingen om at erstatningsansvaret gjelder både for økonomisk og ikke-økonomisk tap. Det er nærliggende å anta at førstvoterende viser til ved drøftelsen om ansvaret skal ilegges fullt, delvis eller falle helt bort i premiss (31) til (35).¹⁵⁷ Førstvoterende poengterer at oppreisningsinstituttet ikke ble innført i Skadeserstatningsloven før 1973, og det kan være grunnen til at et slikt ansvar ikke er drøftet i forarbeidene, jf. premiss (40). Forarbeidene som førstvoterende viser til, tilsier et oppreisningsansvar for barn over 15 år.

Erstatningsansvaret til barn under 14 år er begrunnet i at «barn under 14 år og et godt stykke nedover kan forstå når de handler uforsvarlig, og de vil kunne ha en viss evne til å erstatte skaden, selv om de ikke har formue».¹⁵⁸ Sees denne uttalelsen i sammenheng med de innledende bemerkningene i NUT 1964:2¹⁵⁹ på s. 7, hvor det henvises til skadeforvoldelse som fører til økonomisk tap. Uttalelsene i forarbeidene tilsier et ansvar for økonomisk skade,

¹⁵⁵ Rt. 2005 s. 104 premiss (37). sml. Rt. 2010 s. 1203 premiss (32).

¹⁵⁶ Ibid premiss (39).

¹⁵⁷ Førstvoterende viser til tidligere gjeldende rett «Barn og unge over 14 år var erstatningsansvarlige på lik linje med voksne, selv om en ungdoms handlinger ikke ble vurdert på samme måte som en voksens.» Og trekker frem uttalelsen om at bestemmelsen ikke skal «medføre nevneverdige lettelser i ansvaret for ungdom mellom 14 og 18 år, og følgelig heller ikke svekke skadelidtes stilling», jf. Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 11. Videre at det må foreligge «helt eksepsjonelle grunner» for at ansvaret bør settes ned, jf. proposisjonens samme side.

¹⁵⁸ Innst.O.nr.VIII (1967-1968) s. 17.

¹⁵⁹ NUT 1964:2 Innstilling om ny lov om erstatningsansvar for skade voldt av barn og ungdom m.m.

ved innførelsen av erstatningsansvar for barn under 14 år. Dette trekker i retning av at barn under strafferettslig lavalder ikke kan være ansvarlige for oppreisningserstatning.

Videre i HR-2018-1014-A drøfter førstvoterende likheten mellom barn under strafferettslig lavalder og «sinnssykes» erstatningsansvar, jf. premiss (40).¹⁶⁰ Som nevnt tidligere i denne oppgaven, har reguleringen av barn under strafferettslig lavalder og «sinnssykes» sitt erstatningsansvar vært lik. Ved tidligere lovgivning kunne ikke disse personkretsene gjøres ansvarlige for noen form for erstatning, så lenge de ikke hadde «Midler» og retten fant det rimelig.¹⁶¹ Oppreisningserstatning var helt avskåret, med bakgrunn i hensynene bak instituttet.¹⁶² I dagens lovgivning er det også en parallellitet mellom barn og «sinnssyke».¹⁶³

Førstvoterende viser til Rt. 2005 s. 104 Psykotisk person I-dommen, og at i denne avgjørelsen kom Høyesterett frem til at «sinnssyke» kunne ilegges ansvar for oppreisningserstatning etter skl. § 3-5, jf. HR-2018-1014 premiss (41). Og trekker frem at oppreisningsinstituttet sitt formål har flyttet seg mer mot å kompensere for krenkelsen som skadelidte er blitt påført.¹⁶⁴ Først voterende viser også kort til de to andre hensynene bak oppreisningserstatning, prevensjonshensynet og uttrykket den gir av samfunnets misnøye med handlingen.¹⁶⁵

Drøftelsen som Høyesterett har gjort her kan trekkes inn ved vurderingen om barn under strafferettslig lavalder kan være ansvarssubjekt i skl. § 3-5. Det førstvoterende viser til er parallelliteten mellom barn under 15 år og «sinnssykes» ansvar. Dette tilsier at den vurderingen som førstvoterende gjør av erstatningsansvaret til «sinnssyke» også er gjeldende ved barn under 15 år. At det også er kunstig at ansvar for oppreisning vil falle utenfor virkeområdet til skl. § 1-1, men de andre personlige ansvarene som følger av kapittel 3. er

¹⁶⁰ Poengteres her at denne følgende drøftelsen som førstvoterende gjør her også vil være lik for ansvar for barn under 15 år.

¹⁶¹ Jf. strl.ikrl. §§ 22 og 23.

¹⁶² Jf. HR-2018-1014-A premiss (40). Førstvoterende legger særlig vekt på den pønale funksjonen bak oppreisningserstatning.

¹⁶³ Ibid premiss (41). Lovgiver har valgt å plassere reguleringen for begge gruppene i et eget kapittel.

¹⁶⁴ Ibid premiss (42). Henviser også til at dette synet er videreført i Psykotisk Person II-dommen.

¹⁶⁵ «... når det først og fremst var en generell regel om erstatningsansvar for «sinnssyke», var det naturlig å forstå denne slik at ansvaret også omfattet oppreisning», jf. HR-2018-1014-A premiss (43)

innenfor virkeområdet.¹⁶⁶ Dette taler for at også barn under 15 år kan være ansvarssubjekt i skl. § 3-5.¹⁶⁷

I sine avsluttende bemerkninger til drøftelsen av skl. § 1-1 gjør retten et kort sammendrag av det som er blitt drøftet.¹⁶⁸ Og kommenterer ordlyden til overskriften til skl. § 3-5, «*erstatning (oppreisning)*». Førstvoterende konstaterer her at oppreisning faller inn under begrepet erstatning i skadeserstatningsloven.¹⁶⁹ Et punkt som førstvoterende trekker frem er at tidligere var barn over 14 år ansvarlige for erstatning på lik linje som voksne, taler for at ansvar kan ilegges. Her skiller drøftelsen mellom barn over og under 15 år seg.

Som nevnt flere steder i teksten tilsier tidligere praksis og lovgivning for barn under 14 år, at ansvar ikke skal ilegges. Det kan derimot trekkes inn at rettspraksis for oppreisning etter skl. § 1-3 jf. § 3-5 har vektlagt hensynet til kompensasjon til skadelidte tyngre enn den pønale og preventive effekten. Sett sammen med parallelliteten mellom disse to personkretsene, tilsier at også barn under 15 år kan være ansvarssubjekt etter skl. § 3-5.

Førstvoterende kommenterer kort forholdet til skl. § 5-2 som hjemler lemping av oppreisningskravet. Det konstateres kort at rimelighetsbetraktningene som følger av skl. § 1-1 gir en lavere terskel for å sette ned eller at kravet om oppreisning faller bort, enn ved en drøftelse om lemping etter skl. § 5-2.¹⁷⁰

Skadevolders advokat anfører at styrkingen av barns rettigheter i grl. § 104 og som følger av FN-konvensjonen 20. november 1989 om barns rettigheter¹⁷¹ art. 3 og art. 40, tilsier at ansvaret bør falle bort. Førstvoterende velger å drøfte denne anførselen og om de påberopte

¹⁶⁶ Rt. 2005 s. 104 premiss (35) hvor førstvoterende drøfter plasseringen av oppreisningserstatning i skadeserstatningslovens kapittel 3.

¹⁶⁷ Det presiseres igjen at drøftelsen som retten gjør i HR-2018-1014-A legger til grunn at barn over strafferettslig lavalder kan være ansvarssubjekt etter skl. § 3-5 jf. premiss (44).

¹⁶⁸ HR-2018-1014-A Premiss (44).

¹⁶⁹ Ibid premiss (44), med støtte i juridisk teori.

¹⁷⁰ Ibid premiss (47).

¹⁷¹ Barnekonvensjonen (videre: BK).

grunnlagene begrenser selve adgangen til barns erstatningsansvar.¹⁷² Det følger av de påberopte bestemmelsene at hensynet til barnets beste skal være grunnleggende ved alle avgjørelser som berører barn. Førstvoterende legger til grunn at skl. § 1-1 må tolkes i lys av dette hensynet. Forarbeidene gir ikke særlig veiledning for denne tolkningen, på bakgrunn av at de ble skrevet før inkorporeringen av BK og styrkingen av barns rettigheter i grl. § 104.¹⁷³

Selv om barnets beste er et grunnleggende hensyn som skal vektlegges, er det ikke slik at det må ha utslagsgivende vekt. Det må gjøres en «konkret vurdering og avveining av de ulike hensynene som gjør seg gjeldende».¹⁷⁴ Førstvoterende viser til Rt. 2009 s. 1261 som gjaldt oppholdstillatelse for et mindreårig barn. Ved dette saksforholdet forelå det en uttalelse fra FNs barnekomité som tolker BK art. 3 at barnets beste skal ha avgjørende vekt ved utsendelse av mindreårige barn, jf. Rt. 2009 s. 1261 premiss (13).

Dermed ser førstvoterende hen til BK art. 41, som oppstiller forpliktelser for den norske stat i tilfeller hvor barn er involvert i straffbare handlinger. Og til FNs barnekomités kommentar til barn i rettssystemet, jf. General Comment No. 10 (2007): Children's rights in juvenile justice. Både artikkelen og uttalelsen legger vekt på hensynet om rehabilitering av barn som begår kriminelle handlinger, jf. premiss (52). Retten mener at artikkelen og kommentaren fra FNs barnekomite ikke gir veiledning til drøftelsen av erstatningsrettslige spørsmål, når barnet har begått en alvorlig kriminell handling.¹⁷⁵

I uttalelsen fra FNs barnekomite er en kommentar til barnets beste skal være et primært hensyn som skal vektlegges i strafferettslig sammenheng.¹⁷⁶ Om uttalelsen og BK art. 41 får utslagsgivende vekt ved drøftelsen av oppreisningsansvar for barn under 15 år, er vanskelig å besvare. I erstatningsrettslige spørsmål kan det oppstå konflikter mellom flere hensyn, det er

¹⁷² HR-2018-1014-A Premiss (49).

¹⁷³ Ibid premiss (50).

¹⁷⁴ Ibid premiss (51).

¹⁷⁵ Ibid premiss (53). I kommentaren fra FNs barnekomite legges det vekt på at barn som begår som oftest små kriminelle handlinger, eksempelvis nasking. Se General Comment No. 10 (2007): Children's rights in juvenile justice avsnitt (24).

¹⁷⁶ General Comment No. 10 (2007) avsnitt (10).

nærliggende å anta at sakens faktum vil gi holdepunkter for hvilke hensyn som skal vektlegges.

Førstvoterende uttaler avslutningsvis «*at skadeserstatningsloven § 1-1 er utformet slik at den gir rom for den fleksibiliteten som er nødvendig for å ivareta forpliktelsene ovenfor barn etter Grunnloven og barnekonvensjonen.*», jf. premiss (54).

Den avgjørelsen i HR-2018-1014-A om ansvarsgrunnlaget for barn over strafferettslig lavalder for oppreisningserstatning, er lagt til grunn i påfølgende høyesterettspraksis.¹⁷⁷

Førstvoterende uttaler etter drøftelsen om oppreisningsansvar at det kan legges til grunn «*i alle fall barn over den kriminelle lavalder kan ilegges ansvar for oppreisningserstatning*», jf. HR-2018-1014-A premiss (44). Den avgjør kun ansvaret for barn over 15 år, men avskjærer ikke ansvar for barn under 15 år.

Spørsmålet er om barn under 15 år kan ilegges oppreisningsansvar etter skl. § 1-1 jf. § 3-5.¹⁷⁸ I drøftelsen ovenfor er det vist til at det er momenter som trekker i retning for ansvar, men det er også momenter som tilsier det motsatte. Et moment som tilsier at barn under 15 år sitt erstatningsansvar i skl. § 1-1 kun gjelder ved økonomisk skade, er forarbeidene.¹⁷⁹

For å drøfte om barn under 15 år kan ilegges ansvar for oppreisningserstatning etter skl. § 1-1, jf. skl. § 3-5, er det relevant å trekke inn aktsomhetsvurderingen. Som med barn over 15 år, gjelder forsett ved bevisste skadehandlinger. Ved aktsomhetsvurderingen skal det legges til grunn barnet «*alder, utvikling, utvist adferd*», jf. skl. § 1-1. Drøftelsen av skyldspørsmålet

¹⁷⁷ HR-2018-1560-U premiss (15). Saken gjaldt oppreisningserstatning for sedelighetsforbrytelse. Skadevolder er psykisk utviklingshemmet og var mindreårig ved handlingstidspunktet. Lagmannsrettens tilkjennelse av oppreisningserstatning ble opphevet på bakgrunn av manglende vurdering av skyldkravet i skl. § 3-5. Samt HR-2018-1909-A premiss (67) til (68). Saken gjaldt uskyldspresumsjon og oppreisningserstatning for forsettlig voldtekt. Skadevolder var på handlingstidspunktet 17 ½ år.

¹⁷⁸ Høyesterett har i HR-2018-1014-A lagt til grunn at barn over strafferettslig lavalder kan ilegges ansvar for oppreisningserstatning etter skl. § 1-1, jf. skl. § 3-5.

¹⁷⁹ Se NUT 1964:2 s. 7 sml. s. 10. Samt drøftelsen ovenfor.

løses ikke bare ved barnets tekniske alder, men det ses også til hvilket modenhetstrinn barnet tilhører.¹⁸⁰ Et barn som er 13 år som på et modenhetstrinn til en 17 åring, kan ilegges en strengere aktsomhetsnorm. Enn et barn på samme alder, men som er på et modenhetstrinn til en 10 åring. Det hele beror på en helhetsvurdering av aktsomheten til barnet ved skadeforvoldelsen.

Dette spørsmålet er ikke avklart i praksis, og noen klar veiledning følger ikke av lovbestemmelser eller forarbeider. Det er nærliggende å anta at lovgiver må komme inn og avgjøre dette spørsmålet.

4.3 Sammendrag av gjeldende rett

Avslutningsvis gjøres det et kort sammendrag av gjeldene rett for hvem som kan være ansvarssubjekt etter skl. § 3-5. Dette gjøres for å oppsummere de lengre drøftelsene som er gjort i denne oppgaven. Hvilke spørsmål som er avgjort ved lovgivning og/eller rettspraksis og hvilke rettslige problemstillinger som fortsatt er ikke avklart.

Direkte skadevoldere, juridiske personer, «sinnsyke» og barn over strafferettslig lavalder faller alle under ordlyden «Den som» i skl. § 3-5. Hvis alle vilkårene for oppreisningserstatning er oppfylt, kan et oppreisningsansvar ilegges disse gruppene skadevoldere.

På grunn av rettspraksis har det kommet en ordlydsendring i skl. § 5-3 nr. 1 andre setning. Flere skadevoldere kan heftes solidarisk for samme «skade, krenkelse eller mislig adferd».

¹⁸⁰ Se uttalelsen i NUT 1964:2 s. 10: «Det er i erstatningsretten i alminnelighet en «objektiv» aktsomhetsnorm som legges til grunn, men dette gjennomføres ikke alltid. Og iallfall når det gjelder barn, kan det etter utvalgets oppfatning være en særlig grunn til å gjennomføre en mer individuell («subjektiv») bedømmelse. Det bør være adgang til å ta et visst hensyn til ikke bare den aldersgruppe barnet tilhører, men også det modenhetstrinn barnet står på.».

Ved ansvar for «sinnssyke» og barn over strafferettslig lavalder skal det i vurderingen om ansvar, skal det tas inn rimelighetsbetraktninger, jf. skl. §§ 1-3 og 1-1.

Det er to problemstillinger som ikke er besvart gjennom lovtekst, forarbeider eller rettspraksis. Om et oppreisningskrav for krenkelse av menneskerettigheter kan kreves etter skl. § 3-5 og om den oppfylder konvensjonsforpliktelsene som staten har. Endelig er det ikke avklart om barn under strafferettslig lavalder kan gjøres ansvarlige for oppreisningserstatning etter skl. § 1-1 jf. skl. § 3-5.

5. Litteraturliste

5.1 Lover

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (grl.)

Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (nå opphevet)

Lov om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttæden 22. mai 1902 nr. 11 (Straffelovens Ikrafttrædelseslov)

Lov 3. februar 1961 om ansvar for skade som motorvogner gjer (Bilansvarslova)

Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skl.)

lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergang i straffesaker (Straffeprosessloven)

Lov 16. juni 1989 nr. 65 om yrkesskadeforsikring (Yrkesskadeloven)

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven)

Lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m (voldsoffererstatningsloven)

Lov 15. juni 2001 nr. 53 om erstatning ved pasientskader mv. (Pasientskadeloven)

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)

lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (Tvisteloven)

5.2 Forarbeider

NUT 1964:2 Innstilling om ny lov om erstatningsansvar for skade voldt av barn og ungdom m.m

Ot.prp.nr.48 (1965-1966) Om lov om skadeserstatning i visse forhold

Innst.O.nr.VIII (1967-1968) Innstilling fra justiskomiteen om lov om skadeserstatning i visse forhold

Ot.prp.nr.4 (1972-1973) Om lov om endringer i erstatningslovgivningen m. m.

i Ot.prp.nr.34 (1987-1988) om lov om endringer i åndsverkloven m.m

Ot.prp.nr.20 (1991-1992) om endringer i straffeloven og skadeserstatningsloven m.

Ot.prp.nr.33 (1993-1994) om lov om endringer i straffeprosessloven mv (styrking av kriminalofres stilling)

Dok.nr.16 (2011-2012) Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven

Prop.137 L (2016–2017) Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap

5.3 Høyesterettpraksis

Rt. 1986 s. 468

Rt. 1992 s. 64

Rt. 1995 s. 209

Rt. 1997 s. 864

Rt. 1999 s. 887

Rt. 1999 s. 1363

Rt. 2001 s. 428

Rt. 2004 s. 1942

Rt. 2005 s. 104

Rt. 2006 s. 61

Rt. 2008 s. 65

Rt. 2010 s. 1203

Rt. 2011 s. 531

Rt. 2012 s. 770

Rt. 2013 s. 805

Rt. 2015 s. 475

Rt. 2015 s. 1324

HR-2018-1014-A

HR-2018-1560-U

HR-2018-1909-A

5.4 Underrettspraksis

RG. 1989 s. 876

RG. 2005 s. 440

5.5 EMD praksis

Case of Osman v. The United Kingdom, European Court of Human Rights, Application No. 87/1997/871/1083 (Judgment, Strasbourg 28. October 1998)

Case of T.P and K.M. v. The United Kingdom, European Court of Human Rights, Application No. 28945/95 (Judgment, Strasbourg 10. May 2001)

5.6 Internasjonale kommentarer

Se General Comment No. 10 (2007): Children's rights in juvenile justice

5.7 Bøker

Kjelland, Morten, Erstatningsrett – en lærebok, 2. opplag, Universitetsforlaget 2017

Nygaard, Nils, Skade og ansvar, Universitetsforlaget 2007

5.8 Artikler

Aall, Jørgen og Bjarte Askeland, «Statens oppreisningsansvar ved menneskerettighetsbrudd», Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett, 2017 s. 3-6

Hjelmeng, Erling, «Folkerettslig påvirkning av norsk erstatningsrett – to høyesterettsdommer», Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett, 2016 s. 211-229.